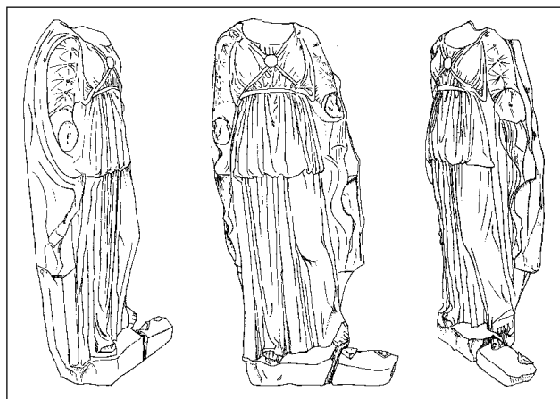

**ФРАГМЕНТ ОТ АТИЧЕСКИ НАДГРОБЕН
РЕЛЕФ ОТ МЕСАМБРИЯ**
(Археологически музей – Несебър, Инв. № 2123)

Анета Петрова

През 1982 г. Жана Чимбулева публикува фрагмент от мраморен релеф, чийто гръб е използван в настилката около западната порта на средновековния град (Чимбулева 1982: 37–39). Фрагментът е от значителна по размери стела със сравнително добре запазено изображение на жена (размери: височина 1,45 м; дебелина на гръба 0,04 м; височина на релефа 0,29 м). Повърхността е доста повредена, вероятно при вторичното използване, но на места, особено в горната част на тялото, се забелязва, че мраморът е бил полиран. Върху релефното поле и базата от лявата страна са останали следи от почти напълно унищожена по-дребна фигура (обр. 1).

Обр. 1. Релеф от Месамбрия,
Археологически музей – Несебър, Инв. № 2123

Запазената фигура е изработена във висок релеф, представена в цял ръст, погледната отпред. Облечена е в атически пеплос, пристегнат при гърдите с кръстосана превръзка с кръгъл накит в

центъра. Под пеплоса се виждат ръкавите на хитона, закопчани с по четири копчета. На раменете е закопчано наметало, което се спуска по гърба и достига до прасците. Обута е в сандали. Главата и ръцете от лактите надолу са били прикрепени с метални шипове и сега липсват. Левият крак е леко свит назад, като тежестта на тялото пада върху десния. От пеплоса, който стига до земята, се подава предната част на стъпалата, с детайлно разработени пръсти.

Като възстановява приблизително положението на липсващите части на ръцете, Ж. Чимбулева предполага, че с лявата държи рог на изобилието, а с дясната – патера или кормило. На това основание тя я интерпретира като статуя на Тюхе (Чимбулева 1982: 39), въпреки че всички паралели, които цитира, са свързани с надгробната пластика.

Това, както и личните ми наблюдения върху паметника, ми дава основание да го преразгледам. Наблюденията ми показаха, от една страна, че наистина става въпрос за релеф, а не за статуя, а от друга – за наличието на втора фигура или предмет, която в никакъв случай не може да се свърже с рог на изобилието или кормило.

През Античността облеклото е важен индикатор за определяне на пола, възрастта и социалния статус. По тази причина при интерпретацията на разглеждания паметник се ръководя на първо място от него, още повече че в случая то е достатъчно информативно.

При обичайната иконография на Тюхе наметалото е праметнато през раменете, спуска се надолу и обвива отпред ханша и бедрата. В няколко случая то е праметнато през едното рамо, покрива корема и отново е праметнато през свитата ръка. В нито един от случаите тя не е представена със закопчано наметало и кръстосана превръзка на гърдите (LIMC VIII: 117). Някои от елементите на костюма на фигурата от Месамбрия се срещат при други божества. С атически пеплос и наметало на гърба е изобразявана Атина, а Артемида е и с кръстосана превръзка на гърдите. Всъщност тези елементи на облеклото, поотделно или в комбинация, се срещат при млади, девствени божества.

Вероятно с това е свързано и обстоятелството, че пеплосът и закаченото на гърба наметало са характерни елементи в облек-

лото, с което са представяни младите неомъжени момичета (Scholl 1996: 121; Roccas 2000: 235–265). Те са особено популярни върху паметници, произхождащи от Атика или от тясно свързани с Атина места, и отличават девойките в многолюдните шествия върху няколко релефа, посветени на Асклепий и Хигия. Линда Рокос дори интерпретира това облекло като късен иконографски тип на *καλη-φόρος* (Roccas 1995: 659–665). Най-многобройната група се формира от паметници, свързани с надгробната пластика. От общо 68 релефа с изображения на девойки с атически пеплос и наметало на гърба, които посочва Линда Рокос, 60 са надгробни, в това число 44 стели, 3 лутрофори, 11 лекита и 2 бази (Roccas 2000: 253–257). Към тях се прибавят и статуите от Атина и Ню Йорк (Alexandri 1969: 259–262; Clairmont 1993: I, 1.971). Както се вижда, основната част от тази група заема серията надгробни стели, чиито хронологически граници се поставят в периода 370 – 310 г. пр.Хр. Тук трябва да поставим и разглеждания релеф от Месамбрия.

Особено показателни за неговото определяне като надгробен релеф са кръстосаната превръзка на гърдите и хитонът, който девойката носи под пеплоса. Те не се съчетават с атически пеплос и закопчано на гърба наметало върху известните посветителни паметници. Тази комбинация от дрехи се среща при значителен брой паметници на надгробната пластика и характеризира ясно както възрастовата група, така и социалния статус на изобразените момичета (Vedder 1985:30; Clairmont 1993: Introduction, 32; Roccas 2000: 247).

Размерите на нашата фигура подсказват, че тя е запълвала във височина цялото релефно поле и е една от централните (ако не и главната) фигури върху релефа. Този факт е в подкрепа на предложената интерпретация, тъй като при посветителните паметници девойката е изобразена като член на процесия, обикновено на преден план, сред други хора, които са значително поедри. По подобен начин е представена и върху надгробните плочи, когато е придружена от двама или трима по-възрастни членове на семейството. Една многобройна група се състои от паметници, върху които девойката е сама (с някакво животно) или с

един придружител (възрастен или прислужница). Някои от тях са с доста големи размери подобно на релефа от Месамбрия (Roccas 2000: 257).

Точното идентифициране на втората фигура върху релефа е невъзможно, но могат да се направят някои предположения. Въпреки че от нея не е останало почти нищо, ясно се забелязва, че е със значително по-малки размери (поне на височина) в сравнение с фигурата на девойката. Това ми позволява да допусна, че тази фигура е на прислужница или по-млада придружителка (сестра?), тъй като на поне 13 от запазените надгробни стели има подобна. Тя е по-дребна и обикновено подава ковчеже на девойката, която посяга към него.

Положението на ръцете на девойката може да се установи в известна степен. Дясната ръка е до тялото, леко свита напред. В профил от дясно се вижда как наметалото се спуска върху гърба, прави рязка гънка в посока на липсващата сега ръка и след това пада свободно надолу. Явно тази гънка се е получила при хващането на ръба на наметалото. Този жест се среща често при изображенията на девойки (в няколко случая държат наметалото с двете си ръце) и вероятно е знак за тяхната младост (Roccas 2000: 242–243).

Не може да се установи какво е държала и дали изобщо е държала нещо с лявата си ръка. Тя е свита встрани и вероятно нагоре. Има няколко примера, при които девойката подхваща и повдига наметалото на нивото на лицето в т.нар. “брачен жест” (Clairmont 1993: I, 1.294, 1.932; II, 2.825; Roccas 2000, 260, № 33 и 41 са неточни), но тук няма данни за подобен жест, тъй като наметалото очевидно се показва изпод лакътя. Възможно е да е държала кукла, птица или някакъв друг предмет (Clairmont 1993: I, 1.312, 1.329, 1.775, 1.310, 1.827).

Жана Чимбулева поставя паметника към втората половина на IV век пр.Хр., като подчертава, че “с хармоничните си пропорции и мекотата на линиите скулптурата носи характерните белези на изкуството от Елинистическата епоха” (Чимбулева 1982: 38–39, бел. 2–5). Макар да приемам предложената дата, смятам, че мекотата на линиите се дължи в известна степен на факта, че повърх-

ността е доста силно повредена. Това личи особено ясно в долната част на релефа, където гънките на пеплоса падат тежко и имат почти четириъгълно сечение. Фронталният изглед и статичната поза на тялото придават на фигурата монументалност, която, макар и характерна за късната класика, напомня ранно-класическата скулптура.

Поставянето на релефа във втората половина на IV век пр.Хр. и дори в периода след 340 г. има няколко основания. Статичната, фронтална поза на девойката без връзка както с фона, така и видимо с другата фигура (разбира се, главата липсва и не може да се определи накъде е гледала), предполага подобна дата (Vedder 1985: 33; Scholl 1996: 121; Roccas 2000: 552). Релефът е много висок, а пеплосът пада тежко на масивни, дори четириъгълни гънки, отразявайки тенденциите в развитието на скулптурата във втората половина на IV век пр.Хр. Краищата на наметалото се спускат вълнообразно, което им придава неестествен, но много живописен/декоративен вид, също характерен за този период (Roccas 2000: 251–2).

Тъй като главата липсва, единствената възможност за наблюдения върху пропорциите на фигурата дава съотношението между отделните части на тялото. Мястото на колана, с който е препасан пеплосът, е особено показателно и като цяло отразява промените в съотношението глава – тяло през класическата епоха. При паметниците от тази група се наблюдава тенденция към повдигане на колана и скъсяване на горната част на тялото, която след 340 г. пр.Хр. води до удължаване на гънката (Vedder 1985: 33–34; Roccas 2000: 551). Подобно удължаване (макар и не преувеличено както при някои паметници) се наблюдава при релефа от Месамбрия и именно то придава известна стройност на фигурата.

Релефът е много добре изработен, което личи въпреки фрагментираното му състояние и повредите по повърхността. По своето качество той е сравним с най-добрите атически образци. Откриването на подобен паметник (засега единствен известен от района на Западното Черноморие) в Месамбрия е свидетелство, че поне в този град контактите и влиянието на Атина са все още доста силни.

ЛИТЕРАТУРА

Чимбулева 1982: Чимбулева, Ж. Антична статуя на жена от Месамбрия. – Археология, XXIV, 3–4, 1982, 37–39.

Alexandri 1969: Alexandri, O. Family Burial Terrace near the Road to the Academy. – AAA 2, 1969, 257–266.

Clairmont 1993: Clairmont, C. W. Classical Attic Tombstones, Introduction, I – VII, Kilchberg, 1993.

LIMC: Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae.

Roccos 1995: Roccos, L. J. The Kanephoros and Her Festival Mantle in Greek Art. – AJA 99, 1995, 441–666.

Roccos 2000: Roccos, L. J. Back-Mantle and Peplos. The Special costume of Greek Maidens in 4th-Century Funerary and Votive Reliefs. – Hesperia 69, 2000, 235–265.

Scholl 1996: Scholl, A. Die attischen Bildfeldstelen des 4 Jhs.v.Chr. Untersuchungen zu den kleinformatigen Grabreliefs im spätklassischen Athen. Berlin, 1996.

Vedder 1985: Vedder, U. Untersuchungen zur plastischen Ausstattung attischer Grabanlagen des 4.Jhs.v.Chr., Frankfurt, 1985.